

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ**

ТИХОНЕНКО ІРИНА ВІКТОРІВНА

УДК 327–049.5(043.3)(549.1)«1998/2016»

**ІСЛАМСЬКА РЕСПУБЛІКА ПАКИСТАН
У СИСТЕМІ РЕГІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ (1998–2016 рр.)**

Спеціальність 23.00.04 – політичні проблеми
міжнародних систем та глобального розвитку

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата політичних наук

Миколаїв – 2017

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі міжнародних відносин та зовнішньої політики Чорноморського національного університету імені Петра Могили Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат історичних наук, доцент
Богданова Тетяна Євгенівна,
Чорноморський національний університет
ім. Петра Могили,
доцент кафедри міжнародних відносин та
зовнішньої політики

Офіційні опоненти: доктор політичних наук, професор
Худолій Анатолій Олексійович,
Національний університет «Острозька академія»,
професор кафедри політології;

кандидат політичних наук, доцент
Булик Максим Володимирович,
Маріупольський державний університет,
доцент кафедри міжнародних відносин та
зовнішньої політики

Захист відбудеться «2» червня 2017 р. о 15 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 38.053.01 в Чорноморському національному університеті імені Петра Могили за адресою: 54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10, зал засідань вченої ради.

Із дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Чорноморського національного університету імені Петра Могили за адресою: 54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10.

Автореферат розіслано «__» квітня 2017 року.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Н. А. Громадська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Південна Азія є окремою регіональною системою міжнародних відносин, в якій суттєвого розвитку набули тенденції до взаємовідносин між державами у безпековій сфері. Однією із першопричин, до набуття безпековим чинником пріоритетності, є існування з 1998 р. у регіоні двох конкуруючих де-факто ядерних держав – Індії та Пакистану. Складність пакистансько-індійських відносин полягає у перманентному загостренні територіального конфлікту між державами та здійсненню на теренах Південної Азії ракетно-ядерної гонки озброєнь. Як наслідок, високий рівень конфліктогенності у міждержавних відносинах впливає на безпекове середовище регіону та стає рушійною силою до його змін.

Суттєвими ознаками безпекового середовища Південної Азії є наявність у держав регіону колоніального минулого та слабкий рівень інституційної співпраці між ними. Центральне геополітичне положення у регіоні займає Індія, претендуючи на статус світової потуги й яскраво проявляючи риси гегемонізму у регіональній політиці. Пакистан же виступає конкурентом за регіональне лідерство, набуваючи рис держави – джерела змін у Південноазійській системі безпеки, ресурсом яких є складне геополітичне положення держави через втягування до регіональних процесів Афганістану та розширення меж Південноазійської системи безпеки. Офіційний Ісламабад стає об'єктом і суб'єктом поширення з афганської території таких загроз регіональній безпеці як тероризм, наркоторгівля, наркотичний джихад і нелегальна міграція.

У зовнішній політиці Пакистан насамперед реагує на два напрями – індійський та афганський. Такий дуалізм стає об'єктом зовнішньополітичних ініціатив США та КНР, відносини між якими мають риси конкуренції за лідерство як на глобальному, так і на регіональному рівні, зокрема, у Південній Азії. Поступове зменшення динаміки пакистансько-американських контактів і, як результат, активізація відносин Пакистан-КНР, спричиняє перестановку сил у регіоні через зближення США з Індією. Каталізаторами змін виступають ядерний чинник та афганське врегулювання, втілені у пакистанській політиці «стримування» Індії.

Актуальність теми дослідження посилюється ще й тим, що за умови прорахунків Пакистану в імплементації внутрішньої та зовнішньої політики щодо протидії тероризму видається ймовірним поширення на його територію діяльності «Ісламської держави» (*раніше – ІДІЛ*), що приведе до зростання загроз як регіональній, так і глобальній системі безпеки.

У світлі сучасних українських реалій аналіз даної проблеми є доцільним як з огляду на розвиток двосторонніх відносин з державами Південноазійського регіону, так і з точки зору аналізу досвіду протистояння Індії та Пакистану щодо Кашміру, проблеми Пуштуністану у пакистансько-афганських відносинах, досвіду Ісламабаду у протидії тероризму та розбудові механізмів переговорного процесу.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана на кафедрі міжнародних відносин та зовнішньої політики Чорноморського національного університету імені Петра Могили і безпосередньо пов'язана з науковою спрямованістю її роботи у контексті теми «Глобальні та регіональні проблеми міжнародних відносин: історія та сучасність» (державний реєстраційний номер 0114U005542).

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є визначення особливостей розвитку системи безпеки Південної Азії та з'ясування впливу на її становлення й еволюцію Ісламської Республіки Пакистан.

Для реалізації сформульованої мети автор ставить наступні **завдання**:

- визначити концептуально-теоретичні підходи до вивчення системи регіональної безпеки в Південній Азії;
- охарактеризувати геополітичний вимір Південноазійського регіону та встановити вплив інституційного рівня співпраці на формування архітектури регіональної безпеки;
- з'ясувати детермінанти трансформації Південноазійського регіонального комплексу безпеки та виокремити етапи його структурних змін;
- розкрити сутність регіональних пріоритетів Пакистану крізь призму внутрішньополітичних характеристик;
- встановити вплив традиційних та «нетрадиційних» загроз безпеці ІРП на розвиток двосторонніх відносин з Індією та Афганістаном;
- висвітлити відносини Пакистану зі США та КНР як чинник трансформації регіонального комплексу безпеки.

Об'єктом дослідження є система безпеки Південної Азії.

Предметом дослідження виступає політика та роль Ісламської Республіки Пакистан у системі регіональної безпеки.

Хронологічні рамки дослідження логічно визначаються тематичною спрямованістю: *нижня межа* – 1998 р. – пов'язана із набуттям Індією та Пакистаном «де-факто» ядерного статусу, що започаткувало зміни у Південноазійській системі безпеки. Також з метою вирішення дослідницького завдання автор аналізує безпекову ситуацію у регіоні та Пакистані починаючи із закінчення «холодної війни». *Верхня межа* – 2016 р. – обумовлена загостренням пакистансько-індійського протистояння у Кашмірі, активізацією союзу Пакистан – КНР та можливими змінами в американській політиці щодо регіону та Пакистану у зв'язку із перемогою Д. Трампа на президентських виборах у США.

Територіальні межі дослідження охоплюють політико-географічний простір Ісламської Республіки Пакистан, Республіки Індія й Ісламської Республіки Афганістан. Вихід за ці рамки робиться лише там, де необхідно показати взаємовпливи глобальних і регіональних процесів. Тому, до сфери дослідження включені центросилові держави – США та КНР, які впливають на безпекове середовище Південноазійського регіону.

Методи дослідження. Основу дисертаційного дослідження склав системний підхід, що дозволив розглянути втілення регіоналізму у Південній Азії через розбудову системи регіональної безпеки на яку впливають внутрішньополітична

ситуація в державах регіону, їхні двосторонні контакти та відносини із сусідніми регіональними системами. Це дозволило розглянути ІРП як структурну одиницю у функціонуванні Південноазійського регіону.

Для одержання загального уявлення про відносини в регіоні широко використовується історико-описовий метод, що дозволяє розглянути розвиток Південноазійського регіону, змін, що відбувалися у двосторонніх контактах Пакистану, становлення інституційного рівня співробітництва – діяльності Південноазійської асоціації регіонального співробітництва (СААРК). Метод періодизації дозволив виокремити етапи розвитку Південноазійського регіонального комплексу безпеки (РКБ). Виходячи із наявної інформації про еволюцію системи регіональної безпеки у Південній Азії, автором було застосовано прогностичний метод з метою визначення можливих трансформаційних змін у регіоні та вплив на них діяльності СААРК. Зокрема, за допомогою сценарного методу було запропоновано варіант розвитку внутрішньополітичної ситуації у Пакистані та відносин з Індією. Компаративістський метод дозволив визначити зміни у зовнішньополітичному курсі Пакистану його підходів до афганського врегулювання, політиці КНР та США щодо Ісламабаду. Ретроспективний метод дав можливість розглянути роль Пакистану у зовнішньополітичних курсах США та КНР. Інституційний метод дозволив виокремити механізми впливу Південноазійської асоціації регіонального співробітництва на формування архітектури регіональної безпеки та визначити рівень її ефективності. Чільне місце посіли контент-аналіз та івент-аналіз, надавши можливість опрацювати джерельну базу дослідження, зокрема, аналітичні доповіді, стрічки новин стосовно поточного стану пакистансько-індійських відносин та політики Пакистану у регіоні.

Наукова новизна дослідження полягає у досягненні наступних результатів:

уперше:

- застосовано «незахідні» теорії міжнародних відносин як модернізацію парадигми неореалізму, а саме «реалізм пригноблених» М. Аюба та теорії регіональних війни та миру Б. Міллера, для аналізу Південноазійської системи безпеки;

- виокремлено етапи структурної трансформації регіональної системи безпеки, детермінантами якої визначено нестабільність внутрішньополітичної ситуації (на прикладі Пакистану), взаємозв'язок традиційних і «нетрадиційних» загроз безпеці та вплив центросилових держав (США, КНР) у трикутнику Афганістан-Пакистан-Індія;

удосконалено:

- положення про характеристику Південноазійського регіону як регіонального комплексу безпеки, що перебуває у стані «конфліктної формації», зокрема, підтверджено високий рівень конфліктогенності у регіоні за рахунок територіальних конфліктів, діяльності сепаратистських і терористичних рухів;

- теоретичне обґрунтування трансформаційних змін у Південноазійському РКБ: доведено розширення меж регіону внаслідок переходу Афганістану зі статусу «держави-інсулятора» до повноцінного учасника СААРК, проаналізовано тенденцію до поляризації регіональної системи безпеки через утворення союзів Пакистан-КНР, Індія-США;

набуло подальшого розвитку:

- аналіз регіональних пріоритетів Пакистану крізь призму внутрішньополітичних характеристик держави із застосуванням теорії «гарнізонної» держави та конструктивістського підходу до формування ідентичності держави;
- з'ясування впливу «нетрадиційних» загроз – наркоторгівлі та нелегальної міграції – на безпекові процеси в Південній Азії, зокрема, висвітлено механізм протидії даним загрозам у Пакистані та їхній вплив на пакистансько-афганські відносини;
- структурування механізмів афганського врегулювання після виведення іноземних військ у 2014 р. та вплив на даний процес як регіональних суб'єктів – Пакистану та Індії, так і «центрів сили» – США та КНР;
- висвітлення політики США щодо Пакистану та Афганістану крізь призму концепції регіонального утворення «АфПак».

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості їх застосування у навчальних і прикладних цілях. Наукові матеріали та висновки дисертації можуть стати основою подальшого вивчення регіональної безпеки у Південній Азії, а також бути використані при підготовці та викладанні у вищих навчальних закладах таких дисциплін як «Країнознавство», «Зовнішня політика країн Азії», «Міжнародні конфлікти», «Регіоналізм і регіональні системи безпеки» тощо.

Прикладне значення роботи обумовлене можливістю використання основних її положень у практичній діяльності Міністерства закордонних справ України (департамент Азійсько-Тихоокеанського регіону), інших органів державної влади України, які займаються розробкою практичних питань регіональної та глобальної безпеки, а також плануванням і здійсненням зовнішньої політики України в азійському регіоні.

Особистий внесок здобувача. Наукова праця є результатом власних досліджень автора, в ході яких було вивчено, систематизовано та проаналізовано значну кількість джерел. Наукові положення, узагальнення і висновки, що виносяться на захист, отримані автором самостійно. У них викладено авторське бачення щодо сценаріїв розвитку Південноазійської системи безпеки та тенденцій політичного розвитку ІРП.

Апробація результатів дослідження. Результати дисертаційного дослідження було викладено автором у доповідях і виступах на 10 всеукраїнських і міжнародних конференціях: VIII Всеукраїнській науково-практичній конференції студентів та молодих учених (м. Миколаїв, 14 лютого 2015 р.), II Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальные проблемы международных отношений и дипломатии (1918 – начало XXI в.)» (м. Вітебськ, 23–24 квітня 2015 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Україна і світ у третьому тисячолітті: політичний, економічний, правовий та культурний виміри» (м. Одеса, 13–14 березня 2015 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Україна в умовах трансформації міжнародної системи безпеки» (м. Львів, 15 травня 2015 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Ольвійський форум – 2015: Стратегії країн Причорно-морського регіону в геополітичному просторі» (м. Миколаїв, 3–7 червня 2015 р.), IX Науковій конференції «Китайська цивілізація: традиції та сучасність. Перспективи

соціально-економічного та політичного розвитку КНР в XXI столітті» (м. Київ 22 вересня 2015 р.), Всеукраїнській науково-методичній конференції «Могилянські читання – 2015»: досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти», присвяченій 20-й річниці заснування Чорноморського державного університету імені Петра Могили» (м. Миколаїв, 12–20 листопада 2015 р.), Міжнародній науковій конференції «Україна і США: досвід та перспективи співпраці (присвяченої пам'яті проф. Б.М. Гончара)» (м. Київ, 17–18 березня 2016 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Ольвійський форум – 2016: Стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі» (м. Миколаїв, 9–11 червня 2016 р.), XX Всеукраїнській науково-методичній конференції «Могилянські читання – 2016»: досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти» (м. Миколаїв, 14–18 листопада 2016 р.).

Публікації. Основні положення дисертації відображено у 16 наукових працях, з них 4 статті у наукових фахових виданнях України, 1 стаття у зарубіжному науковому виданні, 1 стаття у вітчизняному науковому фаховому виданні, що індексується у міжнародних наукометричних базах, 1 публікація, що додатково розкриває зміст дослідження, 9 – тези і матеріали конференцій.

Структура дисертації обумовлена метою, об'єктом і предметом дослідження. Вона складається з переліку умовних скорочень, вступу, чотирьох розділів, тринадцяти підрозділів, висновків та списку джерел та літератури (435 найменувань українською, російською та англійською мовами на 46 сторінках) та додатків. Загальний обсяг роботи складає 246 сторінок, з них 195 сторінок основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтована актуальність теми дослідження, окреслені мета і завдання, визначено об'єкт та предмет дослідження, охарактеризовано методологію дослідження, визначено наукову новизну і практичне значення одержаних результатів, наведено інформацію про апробацію результатів дисертації.

Перший розділ **«Теоретико-методологічна та джерельна основа дослідження»** присвячено аналізу стану наукової розробки та джерельному забезпеченню проблематики дисертаційного дослідження, з'ясуванню теоретичних засад дослідження регіональної системи безпеки у міжнародних відносинах.

У підрозділі 1.1. **«Стан наукової розробки проблеми»** з'ясовано рівень опрацювання досліджуваної проблеми у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі.

Серед вітчизняних дослідників, які аналізують тенденції регіоналізму у безпековій сфері, серед яких і Південноазійський регіон – В. Ю. Константинов, І. З. Поліха, С. О. Шергін. Центральне місце у дослідженні Пакистану в Південноазійській системі безпеки посідають напрацювання П. М. Ігнат'єва.

Двостороннім відносинам Пакистану з Індією та Афганістаном крізь призму ядерного фактору, територіальних конфліктів, «нетрадиційних» загроз безпеці присвячені статті О. А. Борділовської, І. В. Горобця, І. М. Ястремської. У статті В. А. Манжолі з'ясовуються концептуальні засади безпекової політики Індії.

Вплив центросилових держав – КНР та США на глобальний та регіональний рівень міжнародної системи є об'єктом досліджень М. В. Булика, І. Д. Дудко, О. С. Пархомчук, М. В. Фесенка, А. О. Худолія, О. В. Шевчука.

Зарубіжна наукова школа із вивчення проблеми дисертаційного дослідження репрезентована наступним чином. Важливими у дослідженні внутрішньополітичного розвитку Пакистану, підходів пакистанської влади до розбудови відносин з Південноазійськими державами, стали праці пакистанських дослідників З. Кхана, М. П. Лами, А. Н. Найяра, М. А. Рани, С. Сіала, П. Худбхоя, С. Шафката.

Чільне місце у дослідженні посіли праці науковців, які представляють «незахідну» школу міжнародних відносин. Зокрема, індійські науковці К. Баджпаї, С. Д. Муні, В. Чандра, С. Бхаттачарія у деяких моментах відстоюють діаметрально протилежну позицію із питань безпеки та розвитку Пакистану, аніж їхні пакистанські колеги. Група так званих «закордонних» пакистанських та індійських фахівців-міжнародників Т. В. Паул, С. Раджа Мохан, Е. Східхаран, В. Харш Пант досить помірковано розглядає відносини Пакистан – Індія, КНР – Пакистан – США. Вагомою для характеристики Пакистану крізь призму «гарнізонної» держави є монографія шведського науковця пакистанського походження І. Ахмеда.

Аналіз ролі Пакистану у Південній Азії та політика «стримування» Індії стає предметним полем досліджень китайських дослідників Лі Лі, Шао Вейхуа, Ян Сяопін. Серед науковців із інших країн Південної Азії слід виділити праці К. І. Чаудхурі, І. Шаїло (Інститут дослідження проблем миру та безпеки, Бангладеш) присвячені регіональній ідентичності та Д. Морадіана (Афганістан), який аналізує «афганський» чинник у політиці Пакистану та відносинах Індія – Пакистан – США.

Західна школа представлена європейськими та американськими дослідженнями геополітичних особливостей Південної Азії Р. Каплана, проблем відносин США – Пакистан та регіону «АфПак» – К. Катцмана, С. Крістін Феїр, А. Смолла, протидії тероризму – Г. Пітерза, Л. Сан Веллера, що стали підґрунтям для визначення ролі Пакистану в американському зовнішньополітичному курсі.

Російська наукова школа також приділяє увагу дослідженню тенденцій безпекового регіоналізму, зокрема, у Південній Азії – Л. Є. Васильєв, О. Д. Воскресенський, впливу Пакистану на регіональну систему безпеки – В. Я. Белокреницький, Н. О. Замараєва, Н. В. Мєлєхіна, В. М. Москаленко. Варто підкреслити особливе значення колективних монографій під редакцією О. Г. Арбатова, де комплексно розглядається еволюція пакистансько-індійського ядерного протистояння.

У підрозділі 1.2. «Джерельна база дослідження» здійснено огляд джерел, які використано під час дослідження.

Тематика дисертаційного дослідження та характер питань, розглянутих у ньому, вимагали залучення та опрацювання широкого кола джерел, які були класифіковані наступним чином. Важливе місце займають документи, що висвітлюють зовнішньополітичні пріоритети ІРП – Конституція, «Національна безпекова політика». У роботі використані документи уряду Пакистану, міністерства внутрішньої політики та контролю над наркотиками, а також проаналізовані основні документи, що визначають зовнішньополітичну діяльність США та КНР.

Для виявлення взаємозалежності двосторонніх відносин у розбудові системи регіональної безпеки проаналізовано угоди, спільні заяви Пакистану із Індією, Афганістаном, Китаєм та США.

Важливу роль у розумінні інституційного рівня розбудови регіональної системи безпеки у Південній Азії є документи Південноазійської асоціації регіонального співробітництва (СААРК). До цієї групи також належать резолюції ООН щодо Кашміру та документи її структурних підрозділів.

Чільне місце у проведенні дослідження посіли офіційні виступи і заяви політичних діячів та державних службовців країн Південної Азії, насамперед, керівників Пакистану та Індії. Зважаючи на вагомість впливу армії у внутрішній та зовнішній політиці Пакистану розглянуто виступи генералів Х. Кхидваї та Р. Шаріфа.

У аналітичних доповідях розроблених «мозковими центрами» Південної Азії – Ісламабадський університет стратегічних досліджень, Пакистанський інститут з питань дослідження миру, Інституту стратегічних і оборонних досліджень (Індія), європейськими (Комісія з питань зброї масового знищення при уряді Швеції) та американськими інститутами (Центр імені Г. Стімсона), доповіді Комісії з безпекових питань у відносинах США-КНР конгресу США висвітлені сучасні тенденції безпекового регіоналізму у Південній Азії.

Використані довідкові та статистичні видання сприяли кількісному та якісному аналізу ситуації у Південназійському РКБ. Газетні та журнальні публікації, дали можливість розглядати поточні зміни у регіоні, відносинах Ісламабаду із сусідніми державами, а також динаміки внутрішньополітичної ситуації в Пакистані.

У підрозділі 1.3. *«Теоретико-методологічні основи дослідження»* охарактеризовано концепції дослідження тенденції регіоналізму у міжнародних відносинах та вплив на неї безпекового чинника.

Визначено підходи до дослідження категорії «регіон» у міжнародно-політичній науці. Встановлено, що безпековий чинник є інструментом до формування окремих регіональних систем у міжнародних відносинах, що обґрунтовано теорією регіональних комплексів безпеки (РКБ) Б. Бузана.

Охарактеризовано особливості регіоналізму у державах, що мають постколоніальне минуле і до яких застосовується визначення «Третій світ». Встановлено, що для тенденції регіоналізму у Південній Азії є доречним застосування «незахідних» теорій міжнародних відносин, що модернізують парадигму неореалізму і є критикою на теорію Б. Бузана. Тому, у підрозділі аналізуються основні положення теорії «реалізму пригноблених» М. Аюба, теорії регіональних війни та миру Б. Міллера та моделі співпраці у між державами у регіоні А. Ачарії.

У другому розділі **«Регіональна система безпеки Південної Азії в умовах постбіполярного світу»** розглянуто геополітичний вимір Південної Азії, з'ясовано механізми інституційної співпраці між державами регіону та визначено трансформаційні етапи розвитку Південноазійського РКБ.

У підрозділі 2.1. *«Геополітичний вимір Південноазійського регіону»* прослідковано взаємозв'язок географічних меж регіону Південна Азія з особливостями його політичного розвитку.

Зазначається про існування дискурсу серед політологів та географів з приводу визначення Південної Азії як регіону, його меж та особливостей політичного розвитку, де центральне місце займає Індія. З огляду на інституційний рівень взаємодії між державами, Південна Азія визначається як регіон у межах функціонування Південноазійської асоціації регіонального співробітництва.

У підрозділі підкреслюється вагомість у геополітичному вимірі Південної Азії саме Пакистану як держави, яка розвиває відносини як з Індією, так і Афганістаном, сприяючи змінам геополітичних характеристик регіону.

У підрозділі 2.2. *«Механізми Південноазійської асоціації регіонального співробітництва як чинник формування архітекtonіки регіональної безпеки»* характеризується інституційний рівень співпраці між державами регіону, визначається рівень ефективності СААРК у розбудові системи регіональної безпеки.

Створення СААРК з ініціативи так званих малих Південноазійських держав у 1985 р. мало стати інструментом протидії малих держав регіону індійській політиці гегемонізму, проте, такий інституційний рівень співпраці не є достатньо ефективним з огляду на виключення із компетенції організації питань двосторонніх конфліктів, та залежність діяльності СААРК, зокрема, проведення самітів організації, від індійсько-пакистанських відносин.

За рахунок входження до СААРК Афганістану у 2007 році відбулася зовнішня трансформація Південноазійського РКБ, але організація потребує власної внутрішньої модернізації, що стає об'єктом дослідження як пакистанських, так і індійських науковців.

У підрозділі 2.3. *«Трансформація Південноазійського регіонального комплексу безпеки»* аналізується Південноазійський регіон крізь призму теорії регіональних комплексів безпеки Б. Бузана та теорії регіональних війни та миру Б. Міллера із виокремленням його трансформаційних етапів у період 1998–2016 рр.

Для Південної Азії притаманний високий рівень взаємозалежності між державами у безпековій сфері, що виступає передумовою до формування регіонального комплексу безпеки за теорією Б. Бузана. З огляду на це, автор дійшов висновку, що Південна Азія є регіональним комплексом безпеки, який знаходиться на стадії «конфліктної формації» та у процесі трансформації.

Зовнішня трансформація відбулася за рахунок розширення низки регіональних акторів (входження Афганістану до СААРК у 2007 р.), а внутрішня – з 2011 р., під впливом США та КНР, за рахунок поляризації регіону – утворення союзів Пакистан-КНР та Індія-США.

Характеризуючи Південноазійський регіон крізь призму теорії регіональних війни та миру Б. Міллера, варто зауважити, що у регіоні підтримується ситуація на межі «холодного» миру та «холодної» війни.

У третьому розділі **«Внутрішньополітичні фактори та двосторонні контакти Пакистану в умовах модернізації регіональної системи безпеки»** проаналізовано вплив внутрішньополітичної ситуації на формування регіональної політики Пакистану, з'ясовано вплив традиційних і «нетрадиційних» загроз на еволюцію Південноазійської системи безпеки.

Підрозділ 3.1. *«Внутрішньополітичні характеристики Пакистану як детермінанта формування регіональних пріоритетів»* присвячений визначенню факторів, які обґрунтовують привілейованість Південної Азії для зовнішньополітичного курсу Ісламабаду.

Складне внутрішньополітичне середовище Пакистану характеризується поліетнічністю держави, існуванню територіальних конфліктів (проблеми Пуштуністану та Кашміру). У державі не є повністю сформована національна та регіональна ідентичність, яка чи не найбільше втілюється у образі Індії як «ворога».

Підтверджено, що влада у Пакистані має дуалістичну природу, будучи як цивільною, так і військовою, що виправдовується модернізованою пакистанським науковцем І. Ахмедом концепцією «гарнізонної» держави.

Для характеристики Пакистану доречним є застосування категорії «слабкої» держави, що проявляється у недостатній довірі населення до цивільної влади і поширенню терористичних організацій.

Тому, на даний момент найбільш ефективним об'єднуючим фактором для пакистанців видаються вдалі кроки військових у боротьби із тероризмом (операція «Зарб-е-Азб»). У свою чергу, Кашмірське питання та ядерна гонка озброєнь створює підґрунтя пріоритетності Південноазійського регіону для Пакистану.

У підрозділі 3.2. *«Військово-ядерне пакистансько-індійське протистояння»* розглядається еволюція ядерних програм Пакистану та Індії, аналізується ракетно-ядерна гонка озброєнь у регіоні.

Ядерний чинник суттєво впливає на процес розбудови регіональної безпеки у Південній Азії. Набуття у 1998 р. «де-факто» ядерного статусу Пакистаном та Індією розпочало гонку озброєнь між ними. Особливістю протистояння є можливість застосування превентивного ядерного удару зі сторони Пакистану, передумови якого офіційно підтвержені генералом Х. Кхїдваї у 2002 р.

Визначено залежність ядерних криз у індійсько-пакистанських відносин від ескалації Кашмірського питання та діяльності терористів.

Неконтрольоване нарощення ракетно-ядерного потенціалу сприяє переговорному процесу між Ісламабадом та Нью-Делі з приводу розбудови механізму співпраці, що розглянуто на прикладі низки двосторонніх документів.

Суттєва увага приділяється проблемі захисту ядерних технологій у Пакистані та її аналізу пакистанськими та індійськими науковцями.

У підрозділі 3.3. *«Територіальні конфлікти у трикутнику інтересів Індія – Пакистан – Афганістан»* охарактеризовано проблеми Пуштуністану та Кашміру у двосторонніх контактах Пакистану.

Виявлено, що складнощі взаємовідносин у трикутнику інтересів Індія – Пакистан – Афганістан у територіальній площині утворюють у регіоні певну вісь конфліктів – «Пуштуністан – Кашмір». Обидва питання мають безпосередній вплив на внутрішню стабільність Пакистану та впливають на безпеку Афганістану та Індії, детермінуючи трансформацію Південноазійського РКБ.

Проблеми Пуштуністану та Кашміру є міжетнічними конфліктами, що характеризуються участю недержавних суб'єктів – сепаратистських і терористичних організацій, позиції яких є проаналізовано та обґрунтовано.

У підрозділі прослідковано спроби пакистанської влади знайти спільний знаменник у вирішенні конфліктів із Індією та Афганістаном: план П. Мушаррафа, ініціатива Н. Шаріфа переговорного процесу з талібами.

Доведено, що обидва територіальні конфлікти стають катализаторами до поширення традиційних та «нетрадиційних» загроз регіональній безпеці.

У підрозділі 3.4. *«Наркаторгівля та проблема біженців у пакистансько-афганських відносинах»* розглядається проблеми наркаторгівлі та афганських біженців як інструмент налагодження співпраці між Пакистаном та Афганістаном.

Проблема наркаторгівлі у Пакистані розглядається у історичній ретроспективі, що дало змогу простежити залучення до неї терористичного угруповання «Талібан», розвиток похідних від неї загроз безпеці – наркотичного тероризму та джихаду.

Розглядаються внутрішні інструменти та механізми протидії наркаторгівлі у Пакистані та Афганістані, що стають чинником співпраці між державами. Зокрема, проаналізовано рівень ефективності «Майстер Плану з контролю над наркотиками» введеного у дію в Пакистані.

Наголошується, що залучення до наркаторгівлі афганських біженців, більшість яких є пуштунами, сприяє ескалації проблеми Пуштуністану.

Доведено, що офіційний Ісламабад вдало користується проблемою афганських біженців, здійснюючи тиск на офіційний Кабул, маніпулюючи їхньою репатріацією з прикордонної пакистанської провінції Хайбер-Пахтунхва. Проте, така політика є ефективною лише у короткостроковій перспективі.

У четвертому розділі **«Відносини Пакистану з центросиловими державами як чинник трансформації регіонального комплексу безпеки»** аналізується рівень впливу США та КНР на Південноазійську систему безпеки крізь призму відносин із Пакистаном.

У підрозділі 4.1. *«Політика «стримування» Індії у взаємовідносинах ІРП – КНР»* охарактеризовано основні засади співробітництва Пакистан-КНР, імплементація політики «стримування» Індії як рушійна сила двосторонніх контактів.

У результаті аналізу історичної ретроспективи пакистансько-китайських відносин доведено, що саме «стримування» Індії у ядерній сфері сприяє їхньому розвитку. Катализатором до такого співробітництва стало підписання американсько-індійської угоди у сфері цивільної ядерної енергетики у 2008 р. та відхід Пакистану від фарватеру зовнішньої політики США у 2011 р.

Наголошується, що відносини з Пакистаном набувають статусу окремої сфери міждержавних контактів Індія-КНР, які також мають низку суперечностей.

Розглянуто відносини Індія-Пакистан-КНР крізь призму «афганського» чинника, на який після 2014 р. також поширюється пакистансько-китайська політика «стримування» Індії.

У підрозділі 4.2. *«Відносини ІРП – США у контексті афганської проблеми та американської концепції регіонального утворення «АфПак»»* охарактеризовано розвиток пакистансько-американської співпраці у протидії терористичній загрозі та впливу «афганського» фактору на двосторонні контакти.

Визначено, що на початку 2000-х рр. тероризм став для Пакистану не лише інструментом взаємодії зі США, а й суттєвою загрозою внутрішньополітичному середовищу держави, що зміцнило двосторонні контакти.

У підрозділі розглядаються основні аспекти американської стратегії «АфПак» та її критика Пакистаном. Зокрема, зазначається про поступове вироблення офіційним Ісламабадом власної політики щодо афганської проблеми після 2014 р. на противагу намірам США залучити Індію до постафганського врегулювання.

Аналізуються зусилля пакистанської влади у налагодженні мирного діалогу із «Талібаном» за участі США, КНР та Афганістану, що стає проявом зростання ролі «афганського» чинника у системі регіональної безпеки.

У підрозділі 4.3. *«Пакистанський» фактор у американсько-китайських відносинах* характеризується роль Пакистану у зовнішньополітичних курсах США та КНР та вплив центросилових держав на систему регіональної безпеки.

Наголошується, що роль Пакистану у зовнішньополітичних стратегіях США та КНР на Південноазійському субконтиненті виправдовується важливим геостратегічним положенням, дилемою безпеки у ядерній сфері, джерелом «нетрадиційних» загроз, залученням до афганської проблеми та її врегулювання, «стримуванням» Індії як претендента на статус ще однієї світової потуги.

Здійснено аналіз «Стратегії національної безпеки США» у редакції від 2002 р. та Стратегії національної безпеки США «Повернення в Азію» 2015 р.. Наголошується на залежності політики США щодо Пакистану від того адміністрація республіканців чи демократів у Білому домі.

Класифіковано Південноазійські держави за важливістю для зовнішньополітичних інтересів КНР із врахуванням засад китайської концепції «Один пояс, один шлях». Визначено, що у співпраці з Ісламабадом, Пекін використовує «м'яку» силу, втілюючи проект «Економічного коридору». Зокрема, розвиток інфраструктури пакистанського порту Чабахар має на меті «стримування» амбіцій як Індії, так і США у регіоні.

У дисертації відповідно до поставлених завдань здійснено наступні **висновки**, в яких викладено основні теоретичні та практичні результати дослідження.

1. Аналіз концептуально-теоретичних підходів до дослідження системи регіональної безпеки Південної Азії дозволив встановити недостатній рівень об'єктивності застосування класичної парадигми неореалізму, зокрема, теорії регіональних комплексів безпеки (РКБ) представників Копенгагенської школи Б. Бузана та О. Вевера. Загальні риси розбудови міждержавних відносин регіону у безпековій сфері та взаємодії з міжнародною системою засвідчують приналежність Південної Азії до регіонального комплексу безпеки. Зважаючи на зміни, що відбулися у регіоні за останні роки, автор критикує твердження Б. Бузана про статус Афганістану як «держави-інсулятора», що відокремлює Південноазійський РКБ від сусіднього, та наголошує на розширенні його меж за рахунок Афганістану.

Держави Південної Азії належать до «Третього світу», тобто, держав, що мають колоніальне минуле, нестабільне внутрішньополітичне середовище та наявність «нетрадиційних» загроз безпеці. Такі характеристики обґрунтовують доцільність застосування для аналізу безпекових процесів у регіоні «незахідних» теорій міжнародних відносин, зокрема, М. Аюба та Б. Міллера. Теорія «реалізму пригноблених» М. Аюба дозволила з'ясувати домінування внутрішньополітичних чинників у формуванні та реалізації зовнішньополітичного курсу (вплив військового

істеблішменту у Пакистані). Проте, дана теорія приділяє недостатньо уваги міждержавному рівню співпраці у розбудові системи регіональної безпеки, яка у Південній Азії залежить від двосторонніх пакистансько-індійських відносин.

З метою нівелювання недоліків класичної парадигми неореалізму (теорія Б. Бузана) та «незахідного» підходу М. Аюба в аналізі безпекового середовища Південної Азії автор застосовує теорію регіональних війни та миру Б. Міллера, яка на основі синтезу ідей дозволяє виокремити причини ситуації «мир / війна» у регіоні. Зокрема, враховано риси внутрішньорегіонального середовища (існування міждержавних конфліктів, асиметричності відносин Індія-Пакистан) і глобальної системи міжнародних відносин (вплив США та КНР на регіональні держави у Південній Азії).

2. Автором визначено характеристики геополітичного виміру Південноазійського регіону, які стали передумовою формування інституційного рівня міждержавного співробітництва як механізму розбудови архітектури регіональної безпеки. Можна стверджувати, що на систему регіональної безпеки Південної Азії більш вагомий вплив має центральне положення Індії, аніж компактне географічне розташування держав і природне відмежування від сусідніх географічних регіонів. Наявність у зовнішній політиці Індії тенденцій гегемонізму сприяло утворенню СААРК.

Інституційний рівень співпраці між державами регіону залежить як від розвитку двосторонніх контактів, так і від внутрішньодержавного та регіонального рівнів конфліктогенності. Проаналізувавши механізми функціонування СААРК, автор виокремив певну аксіому діяльності організації: загострення Кашмірського питання у пакистансько-індійських відносинах – скасування чергового саміту СААРК. Відмітимо, що безпекова сфера, насамперед, протистояння Індія-Пакистан та інші конфліктні питання у двосторонніх відносинах держав регіону, знаходяться поза межами компетенції СААРК. Як наслідок, у сучасному організаційно-правовому вигляді організація є недостатньо ефективною для розбудови архітектури регіональної безпеки, а ухвалені нею заяви у цій сфері мають переважно декларативний характер.

СААРК має певні здобутки у створенні нормативно-правової бази із питань боротьби з тероризмом і розвитку економічної інтеграції. На думку автора, для втілення на практиці теоретично існуючого потенціалу організації державам регіону треба відчувати свою важливість і самозахисність для того, щоб почати «ділитися власним суверенітетом» на користь загальнорегіональної безпеки та добробуту. Такий сценарій може бути реалізований лише за умови досягнення партнерських відносин у регіоні, а не існуючих відносин залежності від «великого сусіда» Індії та претендента на місце регіонального лідера – Пакистану.

3. Автором з'ясовано детермінанти трансформації Південноазійського РКБ у 1998–2016 рр. та визначено етапи структурних змін комплексу. До детермінант віднесено: 1) нестабільність внутрішньополітичної ситуації у державах регіону, що пояснюється етнічним різноманіттям Південної Азії та, як наслідок, наявністю численних етно-конфесійних конфліктів, радикальних сепаратистських рухів і терористичних угруповань, відсутністю спільної ідентичності; 2) взаємозалежність традиційних і «нетрадиційних» загроз національній і регіональній безпеці;

3) вплив держав – «центрів сили» (США, КНР). Вплив указаних детермінант на Пакистан надає йому статусу держави – джерела змін у регіоні.

Вагомість для Ісламабаду відносин з Нью-Делі створює у регіоні ситуацію асиметрії та стає рушійною силою до змін його безпекового середовища. У свою чергу, залучення центросилових держав – США та КНР – до встановлення паритету у відносинах Пакистану з Індією впливає на ситуацію балансу сил у регіоні. Південноазійський РКБ поступово зазнає трансформацій, переломним моментом у чому став саме 1998 р. – оголошення Індії та Пакистану «де-факто» ядерними державами.

Автор виділяє декілька етапів у трансформації РКБ Південної Азії на початку ХХІ ст. Перший етап – 1998–2007 рр. – характеризується внутрішньополітичними змінами у державах регіону, посиленням у регіоні ядерного чинника та поширенням «нетрадиційних» загроз – тероризму, нелегальних наркотрафіку та міграції. За Б. Міллером регіон вступає до стану «холодної війни». Зростає вплив США, зокрема, на Пакистан, і закладаються основи регіональної політики КНР. Другому етапу – 2007–2011 рр. – притаманна зовнішня трансформація РКБ за рахунок входження до СААРК Афганістану. Загострення індійсько-пакистанських відносин через теракт у Мумбаї привело до посилення ядерної гонки озброєнь і зближення на цьому ґрунті Індії із США, а Пакистану – з КНР. Початок третього етапу – 2011 р. – репрезентований відходом Пакистану від фарватеру зовнішньої політики США та внутрішньою поляризацією РКБ унаслідок утворення альянсів Пакистан-КНР та Індія-США. З огляду на регіональні тенденції, які набувають обертів з початку 2016 р., автор вважає ймовірним початок нового етапу внутрішньої трансформації Південноазійського РКБ у форматі Індія-Пакистан-Афганістан через низку чинників: 1) зростання впливу військового істеблішменту на політику ІРП; 2) тиск Ісламабаду на Кабул у зв'язку із зовнішньополітичними ініціативами Нью-Делі (орендування іранського порту Чабахар); 3) провал переговорного процесу з «Талібаном». Не виключено також зростання рівню втручання у регіональні безпекові процеси зовнішніх акторів (США, КНР).

4. Автором доведено доцільність аналізу регіональних пріоритетів Пакистану з урахуванням таких складових як постколоніальне минуле, внутрішньополітична ситуація у країні та зовнішньополітичні завдання держави. З часів здобуття незалежності головною метою ІРП на регіональному рівні є протидія Індії як головному геополітичному супротивнику, яка на сучасному етапі втілюється, насамперед, у стратегії ракетно-ядерного «стримування» Індії й ескалації Кашмірського питання.

«Індійський» фактор є визначальним для пояснення тісного взаємозв'язку між внутрішньою та зовнішньою політикою Ісламабаду, а також підґрунтям для позиціонування держави у регіоні. Поширення у масовій свідомості населення «образу ворога» у вигляді Індії є ефективним інтегруючим чинником для Пакистану з огляду на слабку сформованість національної ідентичності, що ускладнюється дуалістичним характером влади у державі (боротьба за вплив між цивільним і військовим істеблішментом).

Автор вважає доречним застосування для характеристики Пакистану ознак «слабкої» та «гарнізонної» держави, оскільки уряд не користується повною

довірою населення, натомість авторитет армійського керівництва зростає. У державі спостерігається тенденція до збільшення масштабів ядерної гонки озброєнь та ескалації пакистансько-індійського протистояння, водночас зростання асигнувань на військову сферу зменшує витрати на соціально-економічні програми та, як результат, знижує рівень добробуту населення та матиме негативні наслідки вже у короткостроковій перспективі.

Автор висловлює припущення про важливість для майбутнього Пакистану такої взаємозалежності: поки внутрішньополітичні процеси в ІРП базуватимуться на стратегії «образу ворога», а Кашмірське питання не буде зняте із порядку денного індійсько-пакистанських відносин, держава залишатиметься невід'ємною ланкою регіональної системи безпеки. Стабільний Пакистан є важливим для Південної Азії, оскільки його фрагментація або загроза поширення на його територію «Ісламської держави» матиме негативний вплив не тільки на регіональну, але й на глобальну безпеку.

5. Дослідження традиційних і «нетрадиційних» загрози безпеці ІРП дає підстави стверджувати про їхній безпосередній вплив на відносини із державами-сусідами – Індією й Афганістаном та, як наслідок, процес розбудови стабільної системи регіональної безпеки.

Військово-ядерне протистояння між Індією та Пакистаном, як традиційна загроза безпеці регіону, призводить до постійного загострення конкуренції держав за лідерство у Південній Азії. Ядерна гонка озброєнь у регіоні має асиметричний характер, оскільки відбувається між державою, яка претендує на роль глобальної світової потуги (Індія), та державою, яка прагне досягти локального паритету (Пакистан). Ісламабад обґрунтовує зростання власного ракетно-ядерного потенціалу необхідністю захисту від Індії, у той час як Нью-Делі – від терористичної загрози, джерелом якої виступають організації, що дислокуються на пакистанській території.

За умов створення обома державами тактичної ядерної зброї та майже неконтрольованого збільшення військових потенціалів автор вважає ймовірним чергове загострення Кашмірського питання та, як наслідок, подальшу дестабілізацію Південноазійського безпекового комплексу.

Наявність у Пакистану територіальних суперечок з сусідніми державами – умовна вісь «Пуштуністан-Кашмір» – засвідчує високий рівень конфліктогенності у Південній Азії. Специфіка даних територіальних конфліктів полягає в активній участі терористичних угруповань як ще однієї сторони протистояння. За такої розстановки сил ІРП набуває статусу «серединної» держави, одночасно реагуючи на обидві загрози територіальній цілісності. Отже, від виваженості курсу Пакистану у двосторонніх відносинах з Індією й Афганістаном і, водночас, у протидії терористичній загоді всередині держави, залежатиме не лише територіальна цілісність країни, але й зміцнення безпекових механізмів у регіоні.

Афгансько-пакистанські відносини впливають на Південноазійську систему безпеки наявністю «нетрадиційних» загроз для регіону, насамперед нелегальної наркоторгівлі та міграції. З поширенням мережі ісламістських терористичних організацій на терені Афганістану Пакистан стає зоною впливу наркотичного тероризму та нарко-джихаду, водночас набуваючи статусу держави-транзитера

даних загроз на терени всієї Південної Азії, передусім через діяльність афганських біженців, табори яких розташовані вздовж пакистансько-афганського кордону. Автором доведено використання Ісламабадом політики «батоба і пряника» для розв'язання проблеми біженців у двосторонніх відносинах через маніпулювання зовнішньополітичними інтересами Кабулу, зокрема, шантажуючи прискоренням репатріації біженців. У довгостроковій перспективі, така ситуація матиме вкрай несприятливі наслідки для внутрішнього безпекового середовища в обох державах і, як результат, ускладнюватиме процес розбудови системи безпеки у Південній Азії.

б. Автором доведено вплив відносин КНР-Пакистан-США на трансформацію Південноазійського РКБ. Співробітництво Ісламабаду та Пекіну репрезентує міжрегіональний рівень взаємодії та має за мету спільний інтерес – «стримування» Індії. На сучасному етапі Пакистан ефективно використовує допомогу Китаю у розвитку власного ракетно-ядерного потенціалу, що надає йому важелі геополітичного маневрування у відносинах з Індією. Проте, для досягнення та закріплення військового паритету, йому варто ефективно протидіяти чинникам, що сприяють зростанню терористичної загрози всередині держави. В іншому випадку, у довгостроковій перспективі розвиток двостороннього військово-політичного союзу може перетворити Ісламабад не на партнера Пекіну, а на інструмент у реалізації КНР власних регіональних і глобальних цілей.

Фундаментальними засадами пакистансько-американських відносин є спільна боротьба з тероризмом і розв'язання афганської проблеми. Протягом 2000-х рр. спостерігається еволюція підходів Ісламабаду до врегулювання афганського питання, а з 2014 р. – сприйняття Афганістану як сфери власних національних інтересів. Дистанціювання Пакистану від фарватеру зовнішньої політики США спричинено як радикалізацією дій Вашингтону у межах антитерористичної стратегії (застосування дронів атак на пакистанській території), так і спробами залучити Індію до врегулювання афганської проблеми.

Автор дійшов висновку про залежність політики США щодо Афганістану та Пакистану від адміністрації республіканців чи демократів. За адміністрації Дж. Буша-молодшого двосторонні відносини були більш міцними та стабільними, аніж за адміністрації Б. Обама. Проте повернення республіканців до влади внаслідок перемоги Д. Трампа на президентських виборах 2016 р. не гарантує Пакистану здобуття привілеїв. У перспективі, для пакистансько-афганських відносин і Південноазійського регіону вирішальним буде розбудова Ісламабадом і Кабулом спільного механізму протидії руху «Талібан».

Втручання центросилових держав – США та КНР – до Південноазійської системи безпеки має як регіональні, так і глобальні риси. На регіональному рівні у Південній Азії відбувається внутрішня трансформація РКБ із тенденцією до поступової поляризації й утворення союзів Пакистан-КНР, Індія-США. Глобальний аспект втілюється у підтриманні у регіоні стану «холодної війни» за умови конкуренції США-КНР за світове лідерство. Ісламабад, маючи досвід співпраці з Вашингтоном, поступово переорієнтовується на Пекін. Розглядаючи Пакистан як союзника, обидва світові «центра сили» зацікавлені у недопущенні талібанізації держави та поширення терористичної загрози. Проте, для КНР Пакистан стає

союзником у «стримуванні» Індії на регіональному рівні та – конкуренції із США на глобальному. Автором доведено неспроможність Ісламабаду уникнути ролі інструменту, що активно використовується в американсько-китайській конкуренції, незважаючи на заміну Вашингтону Пекіном у статусі основного союзника.

Політика центросилових держав щодо Пакистану має і матиме значний вплив на розвиток безпекових структур Південної Азії, оскільки де-юре ні США, ні КНР не втручаються у внутрішні справи Індії та Пакистану. У той же час де-факто як Вашингтон, так і Пекін надають своїм союзникам вагому підтримку, підживлюючи, таким чином, індійсько-пакистанське протистояння та нівелюючи ймовірність розбудови «теплого миру» у Південноазійському РКБ на найближчі роки.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Тихоненко І. В. Застосування теорії Б. Бузана для дослідження феномену регіоналізму (на прикладі Південної Азії) / І. В. Тихоненко // Наукові праці : науково-методичний журнал. – Вип. 224. Т. 236. Політологія. – Миколаїв : ЧДУ ім. Петра Могили, 2014. – С. 101–104.

2. Тихоненко І. В. Загрози безпеці Пакистану як передумова трансформації регіональної системи безпеки в Південній Азії / І. В. Тихоненко // Перспективи. Соціально-політичний журнал. – № 4 (62). Серія: філософія, соціологія, політологія. – Одеса : ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», 2014. – С. 128–134.

3. Тихоненко І. В. Південноазійський регіональний комплекс безпеки на сучасному етапі / І. В. Тихоненко // Вісник львівського університету. Серія: міжнародні відносини. – Випуск 36. Частина 3. – Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2015. – С. 60–65.

4. Тихоненко І. В. Наркаторгівля та проблеми біженців у пакистансько-афганських відносинах / І. В. Тихоненко // Наукові праці : науково-методичний журнал. – Вип. 261. Т. 273. Політологія. – Миколаїв : ЧДУ ім. Петра Могили, 2016. – С. 97–102.

Стаття у наукових фахових виданнях, що індексуються у міжнародних наукометричних базах

5. Тихоненко І. В. «Пакистанський» чинник у відносинах США-КНР на початку ХХІ ст. / І. В. Тихоненко // Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія. – 2016. – Випуск 16. – С. 314–320.

Публікація в зарубіжних наукових фахових виданнях

6. Tykhonenko I. V. South Asian regional security system: the overview of non-western studies / I. V. Tykhonenko // Evropský politický a právní diskurz. – 2015. – Svazek 2. – 4. vydání. - S. 91–96.

Публікації, що додатково розкривають зміст дослідження

7. Тихоненко І. В. Афганський фактор у відносинах Пакистан-США / І. В. Тихоненко // Американська історія та політика: Науковий журнал. – 2016. – № 2. – С. 170–177.

Опубліковані праці апробаційного характеру

8. Тихоненко І. В. Regional Security Study: Post-colonial Theory in Asian Science / І. В. Тихоненко // Південна Україна в міжнародних відносинах: історія та сучасність. Збірник матеріалів VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів та молодих учених (14 лютого 2015 року) / За ред. О. П. Тригуба. – Миколаїв, 2015. – С. 65–68.

9. Тихоненко І. В. Регіональна ідентичність Пакистану крізь призму регіональних конфліктів / І. В. Тихоненко // Україна і світ у третьому тисячолітті: політичний, економічний, правовий та культурний виміри: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Одеса, 13–14 березня 2015 року. У 2 частинах. – Одеса : ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Міжнародний Вишеградський Фонд, 2015. – Частина II. – С. 69–72.

10. Тихоненко І. В. Регионализм: взаимосвязь понятий «идентичность» и «безопасность» / И. В. Тихоненко // Актуальные проблемы международных отношений и дипломатии (1918 – начало XXI в.): материалы II Международной научно-практической конференции, Витебск, 23–24 апреля 2015 г. / Вит. гос. ун-т; редкол.: А. П. Косов. – Витебск : ВГУ имени П. М. Машерова, 2015. – С. 42–46.

11. Тихоненко І. В. Китайський чинник у архітектурі регіональної безпеки Південної Азії на сучасному етапі / І. В. Тихоненко // Україна в умовах трансформації міжнародної системи безпеки: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Львів, 15 травня 2015 р. – Львів, факультет міжнародних відносин Львівського національного університету імені Івана Франка, 2015. – С. 87–90.

12. Тихоненко І. В. Регіональна безпека крізь призму теорії Б. Бузана / І. В. Тихоненко // «Ольвійський форум – 2015: стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі»: тези. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2015. – Том 1. – С. 44–46.

13. Тихоненко І. В. Військово-політичний альянс КНР-Пакистан / І. В. Тихоненко // IX Наукова конференція «Китайська цивілізація: традиції та сучасність. Перспективи соціально-економічного та політичного розвитку КНР в XXI столітті» – Київ, 22 вересня 2015 р. [Електронний ресурс] // Українська асоціація китаєзнавців. – 2015. – Режим доступу: <http://sinologist.com.ua/wp-content/uploads/2016/06/%D0%A2%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.pdf>.

14. Тихоненко І. В. Ісламська Республіка Пакистан як «гарнізонна держава» / І. В. Тихоненко // Всеукраїнська науково-методична конференція «Могилянські читання – 2015»: досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти»: збірник тез. – Том 5. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2015. – С. 15–17.

15. Тихоненко І. В. Президентські вибори у США 2016: наслідки для Пакистану / І. В. Тихоненко // Міжнародна науково-практична конференція «Ольвійський форум – 2016: стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі»: тези. – Том 4. Реформування публічного управління та адміністрування в умовах децентралізації влади та наближення її до європейських

стандартів. Політична наука в Україні та зарубіжжі. Актуальні проблеми міжнародних відносин: глобальний та регіональний аспекти. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2016. – С. 92–94.

16. Тихоненко І. В. СААРК у безпековому середовищі Південної Азії: підходи пакистанських та індійських науковців / І. В. Тихоненко // Всеукраїнська науково-методична конференція «Могилянські читання – 2016»: досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти»: збірник тез. – Т. 2. – Миколаїв : Вид-во ЧНУ імені Петра Могили, 2016. – С. 58–60.

АНОТАЦІЯ

Тихоненко І. В. Ісламська Республіка Пакистан у системі регіональної безпеки (1998–2016 рр.). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.04 – політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку. Чорноморський національний університет імені Петра Могили. – Миколаїв, 2017.

Дисертаційну роботу присвячено комплексному дослідженню Ісламської Республіки Пакистан у системі регіональної безпеки. Визначено основні характеристики Південноазійської системи безпеки із застосуванням «незахідних» теорій міжнародних відносин, які обґрунтовують постколоніальне минуле держав регіону та особливості їхнього внутрішньополітичного розвитку. Доведено, що із набуттям «де-факто» ядерного статусу у 1998 р. Пакистан стає державою-джерелом змін регіонального безпекового середовища.

Сучасні зовнішньополітичний курс та регіональні пріоритети Пакистану стали детермінантами у структуруванні трансформаційних етапів розвитку системи безпеки у Південній Азії.

Значна увага приділяється відносинам Пакистану із центросиловими державами США та КНР, які започатковують тенденцію до поляризації системи регіональної безпеки через утворення союзів – Пакистан-КНР, Індія-США.

Ключові слова: Південна Азія, Пакистан, Індія, США, КНР, СААРК, система регіональної безпеки, ядерний чинник.

АННОТАЦИЯ

Тихоненко И. В. Исламская Республика Пакистан в системе региональной безопасности (1998–2016 гг.). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата политических наук по специальности 23.00.04 – политические проблемы международных систем и глобального развития. Черноморский национальный университет имени Петра Могили. – Николаев, 2017.

Диссертационная работа посвящена комплексному исследованию Исламской Республики Пакистан в системе региональной безопасности. Определены основные характеристики Южноазиатской системы безопасности с применением «незападных» теорий международных отношений, обосновывающие постколониальное прошлое государств региона и особенности их внутривнутриполитического развития.

Доказано, что с приобретением «де-факто» ядерного статуса в 1998 г., Пакистан становится государством-источником изменений региональной среды безопасности.

Современные внешнеполитический курс и региональные приоритеты Пакистана стали детерминантами в структурировании трансформационных этапов развития системы безопасности в Южной Азии.

Значительное внимание уделяется отношениям Пакистана с центросиловыми государствами – США и КНР, которые детерминируют тенденцию к поляризации системы региональной безопасности из-за образования союзов – Пакистан-КНР, Индия-США.

Ключевые слова: Южная Азия, Пакистан, Индия, США, КНР, СААРК, система региональной безопасности, ядерной фактор.

SUMMARY

Tykhonenko I. V. Islamic Republic of Pakistan in the regional security system (1998–2016). – Manuscript.

Thesis for obtaining a scientific degree PhD (Political Science) on specialty 23.00.04. – Political Problems of International Systems and Global Development. – Petro Mohyla Black Sea National University. – Mykolaiv, 2017.

Thesis provides a complex research of the Islamic Republic of Pakistan in the regional security system. The main characteristics of South Asian security system is considered by «non-Western» international relations theories. South Asian regionalism bases on the security factor with post-colonial states' heritage, specific features of their domestic development that dominated by interstate conflicts and a significant number of security threats. Pakistan takes an important role in the regional security environment accumulating all characteristics named previously.

Pakistan acquired de facto nuclear status in 1998. This event determined a state as a source of changes in the regional security environment and allowed to structure transformation stages of South Asian security system. The Pakistani-Indian nuclear confrontation creates a situation of asymmetry in the region, implementing a competition between country as a candidate for regional leadership (Pakistan) and a country that claims to global leadership (India).

As a result, institutional mechanism of cooperation among regional states (South Asian Association for Regional Cooperation) is subordinated by dynamics of Pakistani-Indian contacts.

Internal characteristics play a significant role in determining Pakistan's foreign policy objectives. The problems of internal stability in the country are defined as follows: the existence of different ethnic groups, the lack of a common society identity, dualistic nature of the government that affect both civilian and military, the existence of ethnic conflicts and terrorist organizations. It is appropriate to characterize Pakistan using such categories as «weak» and «garrison» state. The weakness of Pakistan has a political nature, in which the government does not enjoy the full confidence of the people, but army has a crucial influence on foreign policy decisions. That is why a country inherent state of «garrison» which creates conditions for increasing of nuclear arms race and Pakistani-Indian conflict.

As a result, modern foreign policy and regional priorities of Pakistan are based on a combination of political situation in the country, significant influence of military establishment on it, traditional and «non-traditional» threats to national security. Effect of nuclear factor and territorial conflicts in Pakistani relations with India and Afghanistan in the region creates a conditional axis «Pashtunistan-Kashmir». At the same time, Pakistan acquires the status of «middle» state, having to respond simultaneously on two threats to its territorial integrity. Pakistani-Indian conflict over Kashmir connects with nuclear factor as traditional threat for South Asian security system. By the way, Pashtunistan issue depends on spreading «non-traditional» threats – drug trafficking and afghans refugees. Pakistan is trying to manipulate the foreign policy interests of Afghanistan, using the threat of repatriation of refugees. Nevertheless, at the same time Islamabad needs more attention to internal political situation, terrorist threat and outside help in nuclear arms race.

Consequently, much attention is paid to relations of Pakistan with USA and China as states «centres of power». These countries are started a process of the polarization of regional security system through the formation of alliances – Pakistan-China, India-USA. Interregional level of security cooperation in South Asia is represented by Pakistan-China relations that have a common goal – India's «containment». Pakistani-US cooperation also has a common background such as the fight with terrorism and involvement in the Afghan problem.

US and China have a competition for global leadership and involve at the regional level in South Asia. Currently Pakistan has Beijing as a greater ally. However, Islamabad becomes an instrument of US-Chinese competition. Neither the US nor China is not helping to resolve Indo-Pakistani disputes, but maintaining the situation of «cold» war in region. As a result, a process of building a «warm» peace in South Asian regional security complex is impossible in the nearest future.

Keywords: South Asia, Pakistan, India, USA, China, SAARC, regional security system, nuclear factor.

Підп. до друку 25.04.2017.
Формат 60x84¹/₁₆. Папір офсет.
Гарнітура «Times New Roman». Друк ризограф.
Ум. друк. арк. 0,9. Тираж 100 пр. Зам. № 5236.

Видавець і виготовлювач: ЧДУ ім. Петра Могили.
54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10.
Тел.: 8 (0512) 50-03-32, 8 (0512) 76-55-81, e-mail: rector@chmnu.edu.ua.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3460 від 10.04.2009.

